

ОПАЗВАНЕТО НА ОБЕКТИ НА РЕЛИГИОЗНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ЧАСТ ОТ ПОЛИТИКИТЕ ЗА КУЛТУРНО СЪТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ И РЕПУБЛИКА ТУРЦИЯ

София Василева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме. Цел на доклада е да представи основни механизми на политиките за културно сътрудничество между България и Турция за опазване на обекти на религиозното наследство. Акцентите в изложението са поставени на подписани след 1997 г. двустранни споразумения за културно сътрудничество – спогодби, междуправителствени програми, протоколи за сътрудничество в опазването на обекти на религиозното наследство. Докладът е част от дейностите по научно-изследователски проект „Създаване на модел за опазване и популяризиране на християнските паметници в България“ - ДН 15/4 от 11.12.2017. Проектът се изпълнява с подкрепата на Фонд за научни изследвания към Министерството на образованието и науката на Република България.

Актуалността на представената в доклада проблематика се преопределя и от няколко важни проблема, от решаването на които в голяма степен зависи бъдещата съдба и идентификация на българското културно наследство в чужбина: от една страна - неопределеният от дълго време статут на това наследство, лошото физическо състояние, в което то се намира, спешната необходимост от ремонти, възстановителни и благоустройствени дейности; и от друга страна - възможностите за използване на потенциала на това наследство за създаване и популяризиране на места и исторически територии и превръщането им в символи на културна памет, в топоси на вярата, в ресурс за стимулиране на икономическите връзки и межкултурния обмен чрез трансграничното сътрудничество.

По неофициални данни основна част от недвижимото българско културно-историческо наследство в чужбина представляват имотите на българската Екзархия, чиито територии днес се включват към границите на всички съседни на България държави и Албания. Като обекти това наследство включва сгради на църкви, училища, болници, гробища, паметници. В огромен брой от случаите те са били конфискувани от съответните държави след Ньойския мирен договор или след Втората световна война. Напр. българските обекти в Истанбул, които са били притежание на българската Екзархия или на българската колония там през първите десетилетия на ХХ в., са били над 70¹. Началото на съвременните механизми на сътрудничество между България и Турция в областта на недвижимото културно наследство е поставено през 1997 г. с подписването на Спогодба за сътрудничество в областта на културата, образованието и

науката. На следващата година е подписан Протокол за сътрудничество в опазването на недвижимото културно наследство². В него се дефинира съдържанието на недвижимото културно наследство от взаимен интерес. В документа се регламентират и важни конкретни механизми – като сформирание на експертно-технически групи от България и Турция, които си разменят посещения и правят оглед на паметници на културата. Документът предвижда също да се договарят двугодишни програми, съдържащи конкретни параметри за издирване, локализация и проучване на обекти, свързани с българската история и култура (съответно с турската история и култура на българска територия). От българска страна са осъществени огледи на паметници на културата в градове намиращи се в географска област Източна Тракия - Одрин, Къркларери, Визе и Текирдаг. Първите конкретни обекти присъстващи в този протокол са: в Истанбул - катедралният храм „Св. Стефан“, където до 1913 г. е седалището на Българската екзархия, сградата на болницата „Евлоги Георгиев“ в кв. Шишли, българското гробище в кв. Ферикийой, заедно с църквата „Св. Димитър“, сградата на метоха в кв. Фенер; в Одрин - сградата на българската мъжка гимназия „Д-р Петър Берон“, църквата „Св. Георги“, църквата „Св. Св. Константин и Елена“. През 2002 г. между Министерството на културата на Република България и Министерството на културата и туризма на Република Турция е подписана двегодишна Програма за сътрудничество в областта на опазването на недвижимото културно наследство, с период на действие за 2002-2003 г. и продължена през 2004 г.. С този документ на практика се полага началото на възстановяване на културните паметници на всяка една от страните, разположени на територията на другата държава. Основен механизъм за приложение на Програмата се явява политиката на реципрочност, с приоритет опазването на обекти на религиозното наследство. Важно е да се представят механизмите на реалното приложение на тази Програма. В документа са заложили и последователно осъществени конкретни дейности, свързани с финансиране от българска страна на извършване на огледи, издирване, инвентаризация на обекти, идентифициране, първоначално документиране и кандидатстване за регистрация на обекти на българското недвижимо културно наследство, намиращи се на територията на Турция и на финансиране от турска страна на обекти, намиращи се на територията на България. Документът предвижда и механизми за съвместно финансиране на дейности в областта на идентификацията и опазването на обекти от взаимен интерес. Конкретни обекти на Програмата са ценни исторически, архитектурни и художествени паметници на културата. В нея (чл. 6) е отразено и намерението на двете страни да изготвят общо предложение за включване

на катедралния храм „Св. Стефан“ в Истанбул и Джумая (Мурадие) джамия в Пловдив в Списъка на световното наследство на ЮНЕСКО. Сред приоритетните за българската страна обекти на релиозното наследство, отразени в програмата са църквата „Св. Стефан“ в Истанбул и метохът при църквата, църквите „Св. Георги“ и „Св. Св. Константин и Елена“ в Одрин, българското гробище в Истанбул и гробищния храм „Св. Димитър“. Конкретни резултати от действието на тази програма са реставрацията и консервацията на църквата „Св. Георги“ в Одрин, възстановена през 2004 г. През 2008 г. по инициатива на Националния исторически музей в църквата е създадена и библиотека, с фонд от 2200 тома литература на български език. Книжовният фонд е формиран от дарения, както от частни лица, така също и от Университета по библиотекознание и информационни технологии /УНИБИТ/, Българският червен кръст /БЧК/, издателство „Захарий Стоянов“, издателство „Аргус“. В библиотеката е оформен и български информационен център, който разполага със списания и книги, предоставящи актуална информация за различни области на България. През 2008 г. църквата „Св. Св. Константин и Елена“ в Одрин е включена сред обектите за възстановяване и реконструкция, съгласно заявления от Министерството на културата приоритет: „Опазване и развитие на културните ценности на българската нация“. Със средства на българската държава, общини, фондации и лични дарения от много българи се извършва цялостна реконструкция храма. Иконостасът в храма се финансира от Министерството на културата, а иконите се предоставят от Националния исторически музей.

Безспорно, сред най-значимите дейности по Програмата за сътрудничество за опазване на недвижимото културно наследство е цялостната реставрация на сградата на катедралния храм „Св. Стефан“ в Истанбул, чието начало е поставено през 2005 г. Строително-ремонтните дейности основно се финансират от турска страна и са извършени от Истанбулската голяма община, областната управа на града и фондацията на Българската православната църковна община. Обновената църква е открита през януари 2018 г. Важно е да се отбележи също, че реставрираните и възстановени български храмове в Одрин и Истанбул, както и тези, чиято реконструкция предстои се управляват от Българската прославна църковна община в Истанбул.

През 2008 г. влиза в сила нова двегодишна Програма за сътрудничество в областта на науката, образованието и културата между правителствата на Р България и Р Турция за периода 2008- 2010 г. От същата година се разработва и проект за междууправителствена спогодба между двете държави за взаимно създаване на културни

центрове – съответно български в Истанбул и турски – в София. Първа конкретна инициатива в тази посока е откритият през 2010 г. Български културен и просветен информационен център в Тракийския университет в Одрин. Центърът се създава по идея на Университета по библиотекознание и информационни технологии, гр. София със съдействието на Университета по хранителни технологии, гр. Пловдив и ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“³. Тази инициатива се превръща в добра база за университетско сътрудничество в областта на образованието. През 2012 г. в Анкара е подписана Програма за сътрудничество в областта на опазване на недвижимото културно наследство между Република България и Република Турция, която е разширена в Програма за опазване на природното и културно наследство в рамките на политиките за трансгранично сътрудничество.

Други важни механизми на политиките за междудържавно културно сътрудничество са свързани с ангажирането на местните общински власти, висши образователни и културни институции, неправителствени организации в процеса на опазване на обекти на недвижимото културно наследство. Израз на съвместните инициативи, в т.ч. и в областта на опазването на културните ценности са подписаните меморандуми за сътрудничество и протоколи за побратимяване между общини на територията на България и Турция, особено тези намиращи се в граничните територии.

В национален и регионален аспект разгледаните механизми на политиките за междудържавно културно сътрудничество между България и Турция имат своя принос в изграждащата се съвременна система за управление на културното наследство. Тази тема неизменно се преплита с опазването на националната и културната идентичност, а в нашето съвремие – със съхраняване на културното многообразие и използване на наследството като ресурс за развитие на туризма. Натрупаният практически опит и създадените контакти представляват добра основа за реализирането на мащабни проекти за трансгранично сътрудничество, за изграждане на устойчиви партньорства и осъществяване на търговски и инвестиционни инициативи.

Използвани източници:

---

¹ Enev, D. Bulgario, they died for you. - Sega newspaper, 2004, 02.08. -

<http://old.segabg.com/article.php?id=140597> - date of last entry 15th Oct. 2016

² Василева, С. и др. Културно-историческото наследство в съвременна информационна среда. Тематичен библиографски справочник. София : За буквите – О писменехъ, 2011, с. 8-11.

³ <http://www.bulgaria-news.bg/category/today/article/post65280.html> - date of last entry 15th Oct. 2016